

Politika je špína? Konceptuální sféry ČISTOTA a ŠPÍNA v českém politickém diskurzu

Is politics dirty? The conceptual spheres of CLEANLINESS and DIRT
in Czech political discourse

EKATERINA RYCHEVA

Univerzita Karlova

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8883-0628>

E-mail: ekaterina.rycheva@ff.cuni.cz

Abstract: The article explores how metaphors related to the conceptual spheres DIRT and CLEANLINESS shape the moral evaluation of politics and politicians in Czech political discourse. The author identifies key conceptual metaphors such as POLITICS IS DIRT, LOSS OF REPUTATION IS STAINING, and CHANGE OF POLITICAL SYSTEM IS CLEANSING, which express distrust, moral judgment, and calls for change of the political system. These metaphors serve both to discredit opponents and to legitimize one's own image, reinforcing the ideological opposition "us vs. them." The study demonstrates that metaphorical mapping based on the spheres of DIRT and CLEANLINESS influences voters' perceptions of political ethics.

Abstrakt: Článek zkoumá, jak metafory související s konceptuálními sférami ŠPÍNA a ČISTOTA formují morální hodnocení politiky a politiků v českém politickém diskurzu. Autor identifikuje klíčové konceptuální metafory, jako například POLITIKA

JE ŠPÍNA, ZTRÁTA REPUTACE JE UŠPINĚNÍ a ZMĚNA POLITICKÉHO SYSTÉMU JE OČIŠTĚNÍ, které vyjadřují nedůvěru, morální soud a volání po změně politického systému. Tyto metafory slouží jak k diskreditaci oponentů, tak k legitimizaci vlastního obrazu a posilují ideologickou opozici „my vs. oni“. Studie ukazuje, že metaforické mapování vycházející ze sfér ŠPÍNA a ČISTOTA ovlivňuje vnímání politické etiky voliči

Keywords: conceptual metaphor, political discourse, cognitive linguistics, Czech political discourse, DIRT, CLEANLINESS, moral evaluation, ideology, image

Klíčová slova: konceptuální metafora, kognitivní lingvistika, politický diskurz, český politický diskurz, ČISTOTA, ŠPÍNA, morální hodnocení, ideologie; image

1. Úvod

Politici mohou pomocí různých jazykových prostředků vytvářet opozici „svůj – cizí“¹ pro rozlišování různých společenských skupin (van Dijk, 1984; van Dijk, 1993; van Dijk, 2006 aj.)², snaží se výhodně ukázat pozitivní stránky své činnosti či politické kampaně a také diskreditovat činy a ideály svých odpůrců. Rozdělení na „my“ a „oni“ je typické pro každou ideologii (van Dijk, 1998, s. 68–69), proto se této dichotomie hojně používá jako nástroj pro manipulaci veřejným míněním (van Dijk, 2006, s. 373). Vlastnosti „svých“ jsou narozdíl od „cizích“ jedincem vnímány pozitivně, proto pocit sounáležitosti s určitou komunitou přispívá k její celkové vnitřní soudržnosti. Členové konzervativní strany se například prezentují pomocí opozice „my – oni“ jako obhájci tradičních společenských vztahů a morálních hodnot proti pokrokové straně, která je schopna se obětovat ve

¹ Varianty opozice „svůj – cizí“ jsou „přítel – nepřítel“ nebo „my – oni“.

² Rozdělení na „své“ a „cizí“ je důležité pro utváření a udržování identity jedinců a pochopení jejich příslušnosti k určité skupině. Yuval-Davis ukazuje na rozdíl mezi identitou a politikou identity, přičemž první předpokládá od jednotlivce analytické porozumění své sounáležitosti a druhá se záměrně projektuje na základě politiky sounáležitosti (Yuval-Davis, 2010, s. 266).

prospěch sociální rovnosti (van Dijk, 1998, s. 68). Dichotomie „svůj – cizí“ se dokonce používá i pro legitimizaci ozbrojeného konfliktu (Oddo, 2011, s. 289). Polární rozlišení mezi „námi“ a „nimi“ v politickém diskurzu pomáhá mluvčímu na jedné straně zjednodušit přenos informací širokému publiku pomocí rozdělení na „ty správné“ a „ty špatné“ skupiny a na straně druhé vytvářet a zdůrazňovat negativní obraz svých politických oponentů, kterým jsou připisovány negativní osobní a profesní kvality.

Pro aktualizaci opozice „svůj – cizí“ se v politickém diskurzu často používají metafory (Meadows, 2007, s. 4), protože mohou zprostředkovat politikovo hodnocení určitého jevu nebo skupiny lidí pomocí expresivních charakteristik a přispět k upevnění těchto vlastností ve vědomí příjemců. Konceptuální metaforu považujeme za základní mentální operaci, která pomáhá jedinci poznávat a vnímat okolní realitu (Lakoff a Johnson, 1980; Johnson, 1987). Kognitivní potenciál konceptuální metafory spočívá v tom, že je cílová doména (obvykle abstraktní a méně známá) vnímána recipientem na základě domény zdrojové (srozumitelné a konkrétnější). V tomto ohledu bychom měli hovořit o tzv. metaforickém mapování, což znamená, že se určitá zdrojová sféra používá k vysvětlení cílové sféry (Lakoff, 1993; Nebeská, 2005; Kövecses, 2010).³ Metafora politikům slouží jako účinný prostředek argumentace, protože pomáhá mluvčímu aplikovat to, co je pro jedince známé, na nová témata a demonstrovat voličům, že o politických otázkách uvažují racionálně (Charteris-Black, 2006, s. 35). Metafory v politické argumentaci navíc často pomáhají zvýraznit některé aspekty, které jsou pro mluvčího důležité, a zároveň skrývají a dávají do pozadí jiné otázky (Charteris-Black, 2006, s. 36). Konceptuální metafory se tedy podílejí na utváření a udržování určitého postoje publika, který je pro politika prospěšný. Z tohoto hlediska přispívá použití určitých metafor v řeči nejen k předávání názoru, ale

³ Například v metafoře POLITIKA JE ŠPÍNA je zdrojovou oblastí ŠPÍNA, tedy oblast konkrétních, tělesně a smyslově vnímatelných jevů, zatímco cílovou oblastí je při takovém strukturování světa POLITIKA, tedy oblast abstraktních jevů.

i k modelování obrazu světa recipientů. Kromě toho konceptuální metafory někdy vyvolávají u voličů silné emocionální reakce, a proto mohou ovlivňovat důležitá politická rozhodnutí. Tato vlastnost metafor je často využívána v masových médiích a v politickém diskurzu, kdy je zvláště důležité zprostředkovat určité informace širokému publiku v co nejsrozumitelnější a nejzapamatovatelnější formě.

2. Materiál a metody

Podkladem pro sběr metafor vztahujících se ke konceptuální sféře ŠPÍNA v českém politickém diskurzu byly texty veřejných projevů, politické programy, rozhovory a blogové příspěvky zveřejněné na webových stránkách politických stran, v masmédiích nebo na sociálních sítích v letech 2010 až 2024 (viz zdroje). Korpus shromážděný pomocí metody kontinuálního vzorkování sestává z 506 jednotek. Při analýze korpusu byla použita metoda analýzy slovníkových definic, kontextová analýza, analýza konceptuálních metafor, kritická analýza diskurzu a interpretační analýza.

3. Diskuze a analýza

Ve výkladových slovnících jsou významy lexémů *špína* a *čistota* často prezentovány ve vzájemném sémantickém kontrastu. Například ve *Slovníku spisovného jazyka českého* nacházíme následující vysvětlení významu slova *špína*: „1. nečistota usazená nebo vyskytující se na něčem; nečistota, 2. tekutina obsahující nečistotu, kal, 3. expr. něco nečestného, hanebného, vůbec mravně nízkého; špinavost“ (SSJČ). Kromě toho se v politickém diskurzu používá lexém *svinstvo*⁴, který má ve výkladových slovnících význam „1. špína, nečistota, 2. nestoudný, oplzlý, nemravný čin, 3. špatné, nečestné, záludné jednání, čin, 4. věc velmi špatné jakosti, nepříjemná, nežádoucí“ (SSJČ). Le-

⁴ Odvozený od lexému *svině* v jeho negativním přeneseném významu (viz *svině* „1. samice prasat, 2. (zprav. mn.) zast. ob. vepřový dobytek vůbec, 3. zhrub. člověk nečistý, líný n. vůbec špatný, bezcharakterní, sviňák; nadávka“ (SSJČ)).

xém *čistota* má význam „1. vlastnost toho, co je bez špíny, bez skvrn (opozitum špína), 2. vlastnost toho, co je bez cizích příměšků, co je pravé, dokonalé; ryznost, čistota, neporušenost, 3. mravní, duševní neporušenost; bezúhonnost, nevinnost“ (SSJČ). Je pozoruhodné, že pro výše uvedené definice v přímém a přeneseném významu je důležitým aspektem přítomnost/nepřítomnost špíny, která může být rozpoznatelná pomocí různých smyslových orgánů a manipulací nebo metaforicky pomocí srovnání s morálními modely.

Konceptuální sféry ČISTOTA a ŠPÍNA úzce souvisejí s kategorií morálky a často se používají k označení přítomnosti nebo nepřítomnosti morálních hodnot a mravního chování (dobrý – špatný, morální – amorální, etický – neetický atd.). Podle Faryna *špinavé* inklinuje k přirozenému (a proto chaotickému) a *čisté* ke kulturnímu, regulovanému (Faryno, 1999, s. 60). Objekt se stává špinavým nedobrovolně nebo náhodně, ale čistota se udržuje záměrně a vyžaduje určité úsilí (mytí, praní, čištění), proto se konceptuální opozice „špinavý – čistý“ vztahuje k dichotomii „racionální – iracionální“. Čistota je tedy spojena se svátostí⁵, etikou, morálkou, kulturou a dobrými mravy (tamtéž). Lakoff a Johnson poukazují na to, že korelace mezi morálkou a čistotou je v západní kultuře základem pro konceptuální metaforu MORÁLK-A JE ČISTOTA (*angl.* MORAL PURENESS JE CLEANLINESS)⁶. V morální sféře čistota vždy vystupuje v kontrastu se špinou: zatímco čistota nabývá kladné hodnoty, špinavý (nebo případně poškozený) stav předpokládá, že jedinec může jednat v rozporu s morálkou (Lakoff a Johnson, 1999, s. 307). Navíc s „pošpiněním“ je často spojována konceptualizace pomluvy (Vaňková, 2008), neboť „špína“ narušuje „čistý“ (žádoucí) stav věcí (kupříkladu, *pošpinit jméno, očernit něko-*

⁵ Konceptuální sféry ČISTOTA a ŠPÍNA jsou spojeny s náboženskými a sociálními normami, například některé náboženské praktiky zahrnují rituální *očištění*, které symbolizuje nejen fyzickou, ale i duchovní čistotu (a také fyzické a duchovní zdraví).

⁶ Podle Negro je konceptuální metafora KORUPCE JE ŠPÍNA jasným příkladem konvenční metafor, která se používá ve španělských masmédiích v několika variantách – KORUPCE JE BLÁTO, KORUPCE JE SKVRNA a KORUPCE JE ODPAD (Negro, 2015).

ho, poskvřnit pověst atd.). Proto se metafory vztahující ke konceptuální sféře ŠPÍNA používají k označení negativních jevů nebo chování v různých oblastech společnosti včetně politiky.

3.1. Konceptuální metafora POLITIKA JE ŠPÍNA

Politika je tradičně koncipována jako místo plné špíny, proto můžeme považovat konceptuální metaforu POLITIKA JE ŠPÍNA za *konvenční*, tedy takovou, která je pevným vzorem konceptuálního přenosu mezi konceptuálními doménami (Lakoff, 1993), široce používanou a snadno rozpoznatelnou v běžné komunikaci. Konceptuální dichotomie „čistota – špína“ slouží v politickém diskurzu především k aktualizaci dichotomie „svůj – cizí“ (Meadows, 2007, s. 4) a k posouzení chování subjektu z morálního a etického hlediska. V politické sféře je poměr „špíny“ a „čistoty“ nerovnoměrný, protože „špína“ převažuje nad „čistotou“. Někteří badatelé docházejí k závěru, že neexistují „čisté“ politiky a „čistá“ politická rozhodnutí (Bellamy, 2010), protože ke zvláštností této sféry patří provádění různých akcí, které jsou ve společnosti odsuzovány (násilí, podvody, šíření falešných zpráv atd.).

Konceptuální metafora POLITIKA JE ŠPÍNA odráží představu mluvčího o tom, že politická činnost je neetická nebo morálně problematická a předpokládá korupci, nečestné jednání, lež a manipulace. Pokud tedy člověk vstoupí na toto místo, určitě se ušpiní (zapojí se do neetických praktik), jelikož je to nevyhnutelné, což znamená, že se ušpiní bez ohledu na to, jaké vlastnosti má nebo měl (*vstoupit do špíny, umazat se, zašpinit se*). Metafora se také vztahuje k situaci, kdy jednotlivec, který se zapojuje do politiky s dobrými úmysly, postupně ztrácí své ideály a hodnoty, aby se přizpůsobil „špinavému prostředí“.

Slušný člověk by se asi do politiky neměl rvát. To je *špinavá záležitost*. Člověk s vysokým morálním kreditem musí dělat ústupky, které mnohdy nestojí za to. (Zpravy.aktualne.cz)

Je velmi jednoduché politiku odsoudit. Mladým lidem se tu pořád říká, že **politika je špína**. Mně samotnému říkali, že je to špína a co tam vůbec lezu, že mě to zkazí. Ono je mnohdy nejsnazší říct, že je všechno zkorumpované, ale tak to prostě

není. Svět není černobílý, a pokud s tím někdo má něco dělat, tak jsme to právě my mladí. (KDU-ČSL)

Konceptuální metafora POLITIKA JE ŠPÍNA je stereotypem spojeným se sférou politiky obecně, podle kterého se všichni lidé angažovaní v politice nechovají čestně a poctivě, porušují zákony, sledují své zájmy atp. Z tohoto hlediska může politika přilákat jen lidi, kteří už jsou špinaví, kterým špína vyhovuje a jsou ochotní se v ní „hrabat“.

Pan Fiala se tak na každý pád pustil do politického dobrodružství s nejistým koncem, dává své postavení univerzitního profesora a pověst relativně slušného člověka, tedy takového, co není **namočený do nějaké „špinavé“ politiky** z předchozích let, všelijakých těch pandurů, solárních panelů, sledování manželek a kdoví čeho ještě. (ODS)

V projevech politiků se metafora POLITIKA JE ŠPÍNA používá nejen při realizaci diskreditační komunikační strategie (obviňování oponentů, „podkopávání“ jejich autority a důstojnosti), ale zároveň i strategie sebe prezentace (demonstrace „čistě“, tedy bezvadné pověsti, poctivosti, spolehlivosti, upřímnosti samotného mluvčího). V následujícím příkladu můžeme pozorovat, že mluvčí ukazuje svou pozici z výhodné perspektivy a vytváří pozitivní postoj u recipienta (sebe prezentace strategie), na druhé straně ovšem poukazuje na nedostatky svých oponentů (diskreditační strategie). Vlivem kombinaci těchto strategií dochází v projevech politiků k aktualizaci opozice „svůj – cizí“, a to příjemci pomáhá při orientaci v politické realitě.

Celá česká a evropská politika je roky přetvářena tak, aby do ní slušní lidé neměli chuť vstupovat. Všem je nám neustále vtlačováno do hlavy, že **politika je špína**, že **se normálními způsoby v politice nic nedá dosáhnout a je třeba intrikovat a intrikovat**. Je to záměr, má nás to odradit. Častokrát mi dobří lidé radili: **‘Ty se do politiky nehodíš, jseš moc hodná a přímá...’** (Eva Hřindová)

V některých projevech politiků se používá konceptuální metafora VYSOKÁ POLITIKA JE ŠPÍNA, pomocí které mluvčí upřesňuje, na jaké úrovni politiky dochází k nečestnému chování a podvodům. Názor, že politici na vysoké úrovni jsou často považováni za zkorumpovanější než politici na nižších pozicích, vzniká, protože vysoká politika implikuje větší moc a vliv na podnikání a společnost, což může vést

k neetickému chování politiků při dosahování cílů. Jinými slovy, dosažení moci a slávy v politice je v mysli jednotlivce nerozlučně spojeno s nepoctivostí, lží a podvodem ze strany politiků (srov. Walzer, 1973, s. 163). Podmínky a vlastnosti vysoké politiky mají negativní dopad na každého člověka, to znamená, že účast v politice je těžko překonatelná zkouška pro čestného člověka, protože se musí postavit jiným „špinavým“ politikům.

Vysoká politika je špína a Jiří Čunek se jí měl raději velkým obloukem vyhnout. [...] Bohužel se dostal do **špatného prostředí. V Praze je to svinstvo. Člověk se s tím musí naučit žít a to pan Čunek nezvládl.** Když to vezmu z té lepší stránky, aspoň se navenek ukázalo, co se ve vysoké politice děje. (Zpravy.aktualne.cz)

V politickém diskurzu se také pomocí konceptuálních metafor POLITIKA NENÍ ŠPÍNA, ale jen NĚKTERÍ POLITIKOVÉ JSOU ŠPINAVÉ aktivně prosazuje, že je třeba odlišit čisté politiky, kteří se nepletou do skandálů a nezákonných věcí. Pomocí této metafory mluvčí hodnotí politiku samotnou jako neutrální sféru, která může být poškozena kvůli negativnímu vlivu a nezákonným činům konkrétních politiků. Tato metafora prezentuje politický systém v pozitivnějším světle, což může přispět k posílení důvěry ze strany voličů. Kromě toho mluvčí zaměřuje pozornost recipienta na individuální odpovědnost každého politika a zdůrazňuje, že se celkové zlepšení politického systému zakládá na odstranění „špinavých“ jednotlivců.

‘Politika je špína’ slyším občas. I po zkušenostech z vlády i parlamentu si to nemyslím. **Politika je taková, jako jsou lidé, kteří jí dělají.** (Daniel Herman)

Věřím v dobré mezilidské vztahy. **Sama politika není špína.** Budu hledat a spojit se s lidmi slušnými a dobrými. (TOP 09)

3.2. RŮZNÉ TYPY ŠPÍNY A ZACHÁZENÍ SE ŠPÍNOU jako zdrojové domény

K označení různých nečestných činů ze strany politiků se používají konceptuální metafory, které korelují s různým agregačním stavem špíny jako substance (tekuté nebo tvrdé špíny).

Metafora NEVHODNÉ CHOVÁNÍ POLITIKŮ JE TEKUTÁ ŠPÍNA vyvolává obraz znečišťujícího a obtížně kontrolovatelného procesu, který ovlivňuje celou politickou scénu, stejně jako tekutá špína, která se rozlévá, proniká do hlubších vrstev (různých oblastí politiky a společnosti), a proto je obtížně odstranitelná a může zavinit nenapravitelné škody v celém systému. Například v následujících projevech mluvčí pomocí metafor NEVHODNÉ CHOVÁNÍ POLITIKŮ JE TEKUTÁ ŠPÍNA podtrhuje trvalý a perzistentní charakter negativních dopadů, které nelze snadno zastavit, proto je lepší této situaci předcházet.

Místo dohod mezi politickou reprezentací máme zneprátené skupiny obyvatel, hádají se rodiny, **špína teče všude**. (ODS)

Chceme se volně pobavit o variantách dalšího vývoje. Rozhodně nechceme ale **řešit** tu **špínu, která teče** Věcmi veřejnými. (TOP 09)

Nepravdivé informace jsou v politickém diskurzu konceptualizovány jako hroudy špíny, které někdo záměrně hází, aby zničil pověst svého protivníka. Použití metafor FALEŠNÁ ZPRÁVA JE TVRDÁ ŠPÍNA navíc soustředí pozornost příjemce na skutečnost, že mluvčí byl zpočátku „čistý“, to znamená, že někdo záměrně poškozuje jeho čistou reputaci.

Já vždycky zpozorním, když se o někom začne mluvit špatně, jde to od úst k ústům a od jedné novině ke druhé a brzy už nikdo neví, co je **špína**, kterou **hážejí** političtí soupeři, a co má nějaký reálný základ. (TOP 09)

No, co máte říkat tomu, když je reportáž zmanipulovaná, lžou, **hází** na vás **špínu** a chtějí vás poškodit? (ODS)

Nečestné jednání ze strany politických oponentů (šíření falešných zpráv, pomluvy, skandály) jsou přirovnávány k různým manipulacím se špinou: *špinit někoho, házet špínu na někoho, rozhazovat špínu, vytažovat špínu* atd. Ten, kdo šíří nepravdivé informace (špínu), je přitom prezentován jako nečestný, neslušný a hanebný (špinavý) člověk, který záměrně kazí pověst svým čestným (čistým) politickým oponentům (šíří špínu).

[...] daří se nám směřovat stát k odpovědnému hospodaření, tak to převažuje nad tím, že je na nás **házena** i ta **špína**, kterou **rozhazuje** někdo jiný. (TOP 09)

Je vidět, že SPD stoupají preference, tak už **začala předvolební špína**. Budou nás zoufale **špinit** čím dál víc, ale my to samozřejmě zvládneme. (SPD)

3.3. UŠPINĚNÍ a OČIŠTĚNÍ jako zdrojové domény

Politik si po celou kariéru buduje svou image, t.j. obraz politika ukotvený v masovém povědomí publika, která pomáhá realizovat určité cíle – získat pozornost voličů, udržet jejich zájem, dosáhnout kýžené pozice atd. Image politika samozřejmě předpokládá dobrou pověst, tedy soubor osobnostních a profesních vlastností politika, které jsou společností pozitivně vnímány. Konceptuální metafora ZTRÁTA REPUTACE JE UŠPINĚNÍ odráží představu, že dobrá pověst je čistý a neposkvřený objekt, který může být znečištěn, když ztratí svou hodnotu (důvěryhodnost). V tomto případě je reputace přirovnána k čistému objektu, což naznačuje, že je cenná a je třeba ji udržovat. Naopak proces ušpinění reputaci viditelně poškozuje, proto má ztráta reputace pro profesní život politika dlouhodobé následky.

Já jsem bojoval proti korupci skutečně, ne jako ti, kteří o ní jen hovoří, a přitom berou milionové dividendy z firem. Za mě skončili představitelé radnice ve správních radách. Nemám nejmenší důvod, abych si ve svém věku **pošpinil** svoji životní dráhu nějakými kšeftíky. Určitě ne. (ODS)

Nevidím důvod, proč **se špinit** s Věcmi veřejnými. (ODS)

Ke ztrátě nebo poškození pověsti může dojít v důsledku náhodné účasti politika nebo strany v jakémkoli skandálu, proto se ospravedlnění reputace zakládá na tom, že k ušpinění došlo neúmyslně a nedobrovolně.

Soud Vítá Bárty má ale jednoznačně pouze negativní dopad, tam žádná přidaná hodnota není a nebude. A **ta špína, která je rozmetávána skutečně velmi silným fukarem, dopadá i na TOP 09**. (TOP 09)

Špína, která odlétá od VV, občas cákne i na TOP 09, což se nám samozřejmě nelíbí. (TOP 09)

V politickém boji se subjekty uchylují k používání tzv. „špinavých praktik“ (tedy nezákonných, nečestných způsobů získání loajality a snížení oponentů v očích voličů), které pomáhají podryvat pověst konkurentů. Jednou z těchto praktik je cílená diskreditace, která spočívá v „podkopávání“ důvěry, ponižování, zlehčování jeho zásluh (naznačování stinných stránek protivníkovy osobnosti, obviňování, zesměšňování, snižování jeho důstojnosti). Metafora ZTRÁTA REPUTACE JE UŠPINĚNÍ pomáhá zprostředkovat myšlenku, že ztráta reputace může nastat v důsledku záměrné diskreditační kampaně ze strany konkurentů politika.

Kauza je záměrně natahována tak, aby ovlivnila i komunální volby. Jenže každá **špína** na vás vždycky **zanechá stopu**. Připadá mi to neskutečně nefér. (ODS)

Metafora ZMĚNA POLITICKÉHO SYSTÉMU JE OČIŠTĚNÍ se používá pro poukázání na existenci problémů (špíny, která může být nebezpečná pro zdraví politiky, tedy normální fungování systému). Očištění politiky znamená detekci a řešení problémů, což přispěje ke zlepšení politiky (reorganizace vlády, modernizace ekonomiky atd.).

[...] chceme **vyčistit** i vztahy mezi magistrátem a podnikateli, mezi magistrátem a občany, máme projekt otevřené radnice, chceme aby byl čistý magistrát, **vyčistit špínu a korupci** prostě z magistrátu. (TOP 09)

Proces obnovy důvěry je složitý a předpokládá dlouhodobé a konzistentní úsilí ze strany politika nebo politické strany, protože voliči můžou cítit rozhořčení, zklamání, trpkost nebo vztek vůči „špinavým“ politikům. Očištění od špíny (navrácení reputace) je však často neúplné, protože vyžaduje promyšlené strategie a značné finanční investice. Navrácení důvěry voličů trvá delší dobu, protože reputace se buduje postupně prostřednictvím konzistentních a spolehlivých činů.

Samozřejmě že mě to mrzí. Je to ukázka toho, že **smyšlená špína, i když ji tisíckrát umyjete, tak se vždycky připomíná**. (TOP 09)

Každá krize je očištná a největší personální špína ODS byla smytá. Zbývají snad už jen **čmouhy**. (ODS)

Zajímavé je, že v projevech českých politiků můžeme pozorovat genderové stereotypy ohledně přítomnosti výrazně menšího počtu žen v politice. Menší zastoupení žen v politice se vysvětluje tím, že ženy jsou a priori čistější (z morálního hlediska) než muži, sféra politiky je tedy neláká. Sféra politiky je v tomto případě prezentována jako místo plné špíny, ve kterém je třeba se neustále *hrabat* (řešit těžké problémy), což je pro ženy nevhodné, muži se ale špíně nevyhýbají a jsou na tento druh práce lépe připraveni. Zde se také potýkáme se stereotypním dělením na tzv. čistou a špinavou práci. Špinavá práce vyžaduje od jednotlivce nejen velké fyzické síly, ale i síly mravní, protože často zahrnuje nepříjemné nebo namáhavé úkoly, kterým se ostatní raději vyhýbají, obtížné podmínky nebo nebezpečí (popelář, komíník, horník atd.). V přeneseném významu „špinavá práce“ odkazuje na úkoly, které jsou morálně nebo eticky náročné a zahrnují rozhodnutí, která jsou v rozporu s osobními hodnotami nebo společenskými normami.

Když stále dokola čtou o kauzách tohoto typu, řeknou si, že snažit se s tím něco udělat, je marné. Řekl bych, že to má vliv i na zájem žen političek, kterých je v současné době docela málo. Možná mají pocit, že **politika je špína a nemají takovou ochotu se v ní hrabat. Ne tolik jako muži**. (Pirátská strana)

3.4. Konceptuální sféry ČISTOTA a ŠPÍNA vs ZDRAVÍ a NEMOC

Konceptuální sféry ČISTOTA a ŠPÍNA úzce souvisejí s konceptuálními sférami ZDRAVÍ a NEMOC, což přispívá k vytváření konceptuálního spojení mezi morální čistotou a morálkou jako zdravím (Lakoff, Johnson, 1999). To znamená, že chápeme dobrý a žádoucí stav politiky jako čistý, zdravý a nepoškozený. Naopak špína je tradičně považována za příčinu nemoci (nežádoucí odchylky od normy), protože může obsahovat nebo přenášet různé patogeny – bakterie, viry a parazity, které způsobují onemocnění nebo zhoršují zdravotní stav celého organismu (problémy v politickém systému státu). Když politik není spokojen se stavem politického systému a chce ukázat na jeho nedostatky (korupce, skandály, šíření nepravdivých informací atd.), je

pak politika chápána jako špinavá a nemocná entita, která potřebuje očistu a léčbu (více srov. Rycheva, 2023).

V politickém diskurzu se hojně využívají metaforické scénáře⁷, které mluvčímu pomáhají prezentovat podstatu různých jevů a podrobně vysvětlit příjemci svůj názor. Použití několika konceptuálních metafor (v tomto případě POLITIKA JE DŮM, PROBLÉMY V POLITICE JSOU BLÁTO, SPOLEČNOST JE TĚLO atd.) v určité posloupnosti přispívá k nasazení metaforického scénáře a umožňuje politikovi přiblížit události a vytvořit k nim určitý postoj u příjemce. V následujícím vyjádření politik používá diskreditační strategii a ukazuje, co a kdo přesně je příčinou problémů ve státní a veřejné správě, negativně hodnotí její současný stav a vyjadřuje obavy z budoucnosti země.

V posledních letech ale také s úděsem a odporem musím přihlížet tomu, jak se tyto **základní kameny** naší státní a státoprávní existence **drolí na prach. Z tohoto prachu pak vzniká bláto, kterým se celá naše společnost brodí.** Existuje skupina lidí, kterým tato **bahenní lázeň** vyhovuje. Jsou to lidé, kteří neumějí nic jiného než **kalit vodu**, aby v ní potom mohli **lovit**. Těmto lidem musíme **vypustit rybník** dřív než **všechno, co v naší společnosti zůstalo zdravé, utopí v bahně.** (TOP 09)

Při identifikaci příčin problémů se politici odvolávají na specifické a široce známé zdroje nemocí (např. parazity, bakterie, přenašeče nemocí atd.). Mluvčí například umocňuje pragmatický dopad použitím několika konceptuálních metafor s negativní konotací – POLITIKA JE ŠPÍNA a NEČESTNÝ POLITIK JE KRYSA / NEČESTNÝ POLITIK JE POTKAN. Krysy a potkani jsou považováni za všudypřítomné škůdce a přenašeče mnoha nemocí, včetně morové epidemie, proto použití těchto metafor vytváří v mysli příjemce obraz politiků, kteří nejen škodí politickému systému, ale představují též smrtelné nebezpečí pro celou společnost. Pomocí těchto konceptuálních metafor mluvčí hodnotí nevhodné chování politiků, kteří jsou zapleteni do korupčních

⁷ *Metaforický scénář* považujeme za organizaci zdrojových domén do mininarrativů, které poskytují ústřední body pro konceptualizaci cílového tématu a nesou předsudky, které souvisejí s konkrétními politickými dispozicemi a preferencemi (Musolff, 2006, s. 23).

skandálů, lžou a šíří falešné zprávy, používají populistickou rétoriku apod.

Tam, kde je tma a špína, tam se drží krysy a potkani. A v politice je to stejné. Tam, kde je **nepořádek**, a tam, kde není průhledné hospodaření, kde nejsou jasně nastavená pravidla, tam potom jsou lidé, kteří ukradnou, co můžou. (KDU-ČSL)

4. Závěr

Projevy politiků jsou zaměřeny na informování širšího publika o důležitých událostech. Vysvětlují jejich podstatu, představují politický program, podporují jednotlivé kandidáty apod. Provedená analýza pomáhá detailně představit metaforické mapování následujícím způsobem (Tabulka 1):

Zdrojová sféra ŠPÍNA	Cílová sféra POLITIKA
1. Špinavý subjekt	1. Nečestný politik
2. Zacházení se špinou 2.1. Hrabat se ve špině 2.2. Házet špinu (na někoho) 2.3. Ušpinění	2. Chování politiků 2.1. Hanebné, mravně nízké chování politiků 2.2. Šíření falešných zpráv 2.3. Ztráta dobré pověsti
3. Špína vyvolává onemocnění, včetně zákeřných nemocí	3. Nevhodné chování politiků způsobuje vážné problémy v politickém systému
4. Špinavé prostředí potřebuje očištění (úklid)	4. Politický systém potřebuje změny
5. Čistota (absence špíny)	5. Absence špatné pověsti, čestnost, poctivost

Tabulka 1. Mapování metafory POLITIKA JE ŠPÍNA

Metafory spojené s konceptuální sférou ŠPÍNA mají výrazně pejorativní zabarvení. Konceptuální sféra ŠPÍNA se v projevech politiků používá k popisu destruktivních změn v politice, která trpí vážnými problémy (především korupcí) a potřebuje provedení změn a reforem („očištění“). Tyto konceptuální metafory jsou nástrojem pro vyjádření nespokojenosti se stavem současné politiky a používají se

k povzbuzení voličů k určitým změnám. Použití konceptuálních sfér ČISTOTA a ŠPÍNA v jednom kontextu přispívá k vytvoření a posílení opozice „svůj – cizí“, která pomáhá politikům vzbuzovat u voličů větší důvěru a sympatie a příznivě vyniknout mezi svými konkurenty.

Prameny

- Daniel Herman. Staženo 20. 6. 2024 z <https://x.com/DanielDherman/status/982219205981257728?mx=2>.
- Eva Hrindová. Staženo 20. 6. 2024 z <https://www.evahrindova.cz/jak-dostat-ze-ny-do-politiky-jsou-tam-treba-jako-sul>.
- KDU-ČSL. Staženo 20. 6. 2024 z <https://www.kdu.cz>.
- ODS. Staženo 20. 6. 2024 z <https://www.ods.cz>.
- Pirátská strana. Staženo 20. 6. 2024 z <https://www.pirati.cz>.
- Politika je špína a Čunka je v ní škoda, míní Vsetínští. Staženo 20. 6. 2024 z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/politika-je-spina-a-cunka-je-v-ni-skoda-mini-vsetinsti/r~i:article:626928>.
- SPD. Staženo 20. 6. 2024 z <https://www.spd.cz>.
- TOP09. Staženo 20. 6. 2024 z <https://www.top09.cz>.

Literatura

- BELLAMY, R. (2010). Dirty hands and clean gloves: Liberal ideals and real politics. *European Journal of Political Theory*, 9(4), 412–430.
- CHARTERIS-BLACK, J. (2006). *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. Palgrave MacMillan.
- FARYNO, J. (1999). Něskol'ko obščich soobraženij po povodu konceptov „grjaznyj/čistyj“. *Studia Litteraria Polono-Slavica*, 4 (*Utopia czystości i góry śmieci*), 59–62.
- KÖVECSSES, Z. (2010). *Metaphor a practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- LAKOFF, G. a JOHNSON, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- LAKOFF, G. a JOHNSON, M. (1999). *Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to Western thought*. Basic Books.
- LAKOFF, G. (1993) The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (ed.). *Metaphor and thought* (s. 202–251). Cambridge University Press.
- MEADOWS, B. (2007). Distancing and showing solidarity via metaphor and metonymy in political discourse: A critical study of American statements on

Iraq during the years 2004-2005. *Critical approaches to discourse analysis across disciplines*, 1(2), 1–17.

- MUSOLFF, A. (2006). Metaphor Scenarios in Public Discourse. *Metaphor and Symbol*, 21(1), 23–38.
- NEBESKÁ, I. (2005). Metafora a metaforičnost. In Vaňková, I. et al. *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky* (s. 92–106). Praha: Karolinum.
- NEGRO, I. (2015). 'Corruption is Dirt': Metaphors for Political Corruption in the Spanish Press. *Bulletin of Hispanic Studies*, 92(3), 213–237.
- ODDO, J. (2011). War legitimization discourse: Representing 'Us' and 'Them' in four US presidential addresses. *Discourse & Society*, 22(3), 287–314.
- RYCHEVA, E. (2023). Je česká politika nemocná, nebo zdravá? (konceptuální sféry NEMOC a ZDRAVÍ v českém politickém diskurzu). *Jazykovědné aktuality*, 2, 4–21.
- Slovník spisovného jazyka českého*. Staženo 20. 6. 2024 z <https://sjc.ujc.cas.cz>.
- VAN DIJK, T. A. (2006). Discourse and manipulation. *Discourse and Society*, 17(2), 359–383.
- VAN DIJK, T. A. (1993). *Elite discourse and racism*. Sage Publications.
- VAN DIJK, T. A. (1998). *Ideology: A multidisciplinary approach*. Sage Publications.
- VAN DIJK, T. (1984). *Prejudice in Discourse: An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- VAŇKOVÁ, I. (2008). Dobre imię, dobra opinia i oszczerstwo / pomówienie w czeskim obrazie świata. In: Grzegorzczkova, R., Waszakowa, K. (eds.). *Pojęcie, słowo, tekst* (s. 11–26). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- WALZER, M. (1973). Political Action: The Problem of Dirty Hands. *Philosophy & Public Affairs*, 2(2), 160–180.
- YUVAL-DAVIS, N. (2010). Theorizing identity: beyond the 'us' and 'them' dichotomy. *Patterns of Prejudice*, 44(3), 261–280.